

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗМІН СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

© 2017 ПОЛЯКОВ М. В.

УДК 330.342:339.9

Поляков М. В. Концептуальні основи переходу України до економіки знань у контексті змін світового господарства

Стаття присвячена розробці основ і пропозицій щодо переходу України до економіки знань у контексті змін світового господарства. Дані зміни стосуватимуться виробничих сил, форм економічної організації, інститутів та соціально-економічних відносин. Враховуючи це, пропонується новий модернізаційний проект XXI ст. для України. Звертається увага на необхідність «перезапустити» вітчизняну економіку, побудувати нову модель зростання, яка заснована на новій технологічній базі, відтворювальних циклах і моделях виробництва. Підкреслено визначальну роль інформаційно-комунікаційних технологій, важливість взаємодії науки та бізнесу, а також активізації підприємництва. Виокремлено просторовий, соціальний і політичний аспекти переходу до економіки знань. Сформульовано рекомендації щодо поглиблення партнерства держави та бізнесу у сфері знань. Наведено пропозиції щодо вдосконалення гео економічної стратегії, розвитку міжнародного співробітництва у сфері знань та інновацій, а також удосконалення інтеграційної стратегії України.

Ключові слова: економіка знань, світове господарство, національна економіка, модернізація, продуктивні сили, гео економічна стратегія, міжнародне співробітництво.

Рис.: 1. Бібл.: 9.

Поляков Максим Валерійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: maxympolyakov2016@gmail.com

УДК 330.342:339.9

Поляков М. В. Концептуальные основы перехода Украины к экономике знаний в контексте изменений мирового хозяйства

Статья посвящена разработке основ и предложений по переходу Украины к экономике знаний в контексте изменений мирового хозяйства. Данные изменения будут затрагивать производственные силы, формы экономической организации, институты и социально-экономические отношения. Учитывая это, предлагается новый модернизационный проект XXI в. для Украины. Обращается внимание на необходимость «перезапустить» отечественную экономику, построить новую модель роста, основанную на новой технологической базе, воспроизводственных циклах и моделях производства. Подчеркивается определяющая роль информационно-коммуникационных технологий, важность взаимодействия науки и бизнеса, а также активизации предпринимательства. Выделены пространственный, социальный и политический аспекты перехода к экономике знаний. Сформулированы рекомендации по углублению партнерства государства и бизнеса в сфере знаний. Приведены предложения по совершенствованию геоэкономической стратегии, развитию международного сотрудничества в сфере знаний и инноваций, а также совершенствованию интеграционной стратегии Украины.

Ключевые слова: экономика знаний, мировое хозяйство, национальная экономика, модернизация, производительные силы, геоэкономическая стратегия, международное сотрудничество.

Рис.: 1. Библ.: 9.

Поляков Максим Валерьевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики, Национальный университет водного хозяйства и природопользования (ул. Соборная, 11, Ровно, 33028, Украина)

E-mail: maxympolyakov2016@gmail.com

UDC 330.342:339.9

Polyakov M. V. The Conceptual Foundations of Ukraine's Transition to the Knowledge Economy in the Context of Changes in the World Economy

The article is concerned with development of foundations and suggestions as to the Ukraine's transition to the knowledge economy in the context of changes in the world economy. These changes will affect the production forces, forms of economic organization, institutions, and socio-economic relations. With this in mind, a new modernization project of the 21st century for Ukraine has been proposed. Attention is drawn to the need to «restart» the domestic economy, build a new model of growth based on new technological base, reproductive cycles, and patterns of production. The article emphasizes the essential role of information and communication technologies, the importance of interaction between science and business, as well as activation of entrepreneurship. The spatial, social, and political aspects of transition to the knowledge-based economy have been allocated. Recommendations for deepening the partnership between the State and business in the sphere of knowledge have been formulated. Suggestions for improving geo-economic strategy, development of international cooperation in the sphere of knowledge and innovation, as well as improving the integration strategy of Ukraine, have been provided.

Keywords: knowledge economy, world economy, national economy, modernization, productive forces, geo-economic strategy, international cooperation.

Fig.: 1. Bibl.: 9.

Polyakov Maxym V. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of International Economics, National University of Water Management and Natural Resources Use (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: maxympolyakov2016@gmail.com

Економіка знань (ЕЗ) уявляється як більш високий ступінь розвитку та досконалий тип економіки. Проблематика і завдання переходу до ЕЗ стають актуальними для всіх країн, в яких усвідомлюється необхідність такої трансформації та існують передумови для її реального здійснення. Концепція ЕЗ є корисною для всіх країн, навіть для найменш розвинених, тому що вона пропонує нову основу для модернізаційного проекту, передбачаючи структурні, інституціональні та соціальні зміни економіки, гармонійний розвиток науки,

освіти, виробництва, інновацій, підприємництва, а також інтегруючих усе це інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Реальний перехід до ЕЗ почали деякі розвинені країни, будуючи постіндустріальну економічну систему та нову промислову революцію. Враховуючи і мозаїчність ЕЗ, і асиметрію її становлення, зміни мають глобальні проєкції й охоплюють все світове господарство, впливаючи на всі форми економічних відносин країн. У найближчі роки світ буде сильно змінюватися, і це,

так чи інакше, відобразиться на кожній країні, впливаючи на їх світогосподарські позиції та внутрішні процеси економічного розвитку.

Питання переходу до ЕЗ є актуальним для України. За роки незалежності було втрачено багато можливостей прогресивних змін, не здійснено переходу до інноваційної моделі розвитку. Потребує відродження науково-технічний потенціал та промисловість. Враховуючи характер світогосподарських змін, Україні необхідний модернізаційний ривок, який дозволить дотримуватись глобальних трендів і увійти у сучасне русло прогресивного розвитку.

Теоретико-методологічні основи та стратегічне бачення переходу України до ЕЗ відображені у працях провідних вітчизняних вчених-економістів: О. Амоші, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, Д. Лук'яненка, Б. Маліцького, О. Поповича, В. Семиноженка, С. Сіденко, В. Соловійова, А. Федулової, А. Філіпенка, І. Ханіна, М. Якубовського та ін.

Увага до ЕЗ як до концептуальної основи модернізаційного проекту для України постійно зростає. Ця увага буде посилюватися в міру змін світового господарства. Хотілося б звернути увагу на окремі дослідження. Так, І. Стояненко описує ЕЗ як нову господарську реальність і необхідність, а також обґрунтовує можливості переходу України до такої економіки [1]. В. Світлична розглядає ЕЗ як нову парадигму суспільства й акцентує увагу на необхідності врахування особливостей економіки України, а також на проблемах та умовах побудови суспільства знань [2]. М. Боярська оцінює перспективи становлення економіки знань в Україні та виокремлює основні напрями змін, у тому числі використання ІКТ [3]. Д. Лук'яненко, О. Лук'яненко, О. Дорошенко досліджують важливу науково-практичну проблему імплементації парадигми ЕЗ у стратегії національного економічного розвитку [4]. Окрім цього, Д. Лук'яненко правильно пов'язує становлення ЕЗ на національному рівні з процесами глобальної інтелектуалізації [5]. У роботах М. Дороніної [6] і В. Тищенко [7] обґрунтовано роль держави і важливість державної підтримки для становлення ЕЗ в Україні. І. Ханін, концентруючи увагу на ролі ІКТ, визначає інформаційно-технологічні передумови постіндустріального суспільства також з урахуванням факторів глобалізації [8].

Незважаючи на велику увагу до проблематики переходу України до ЕЗ, цілісна концепція поки відсутня. Вважаємо за необхідне доповнити існуючі напрацювання в питаннях зміни моделі економічного зростання, створення нових продуктивних сил, підйому підприємництва, взаємодії бізнесу та науки, розвитку ІКТ, ролі держави, зміни гео економічної стратегії та інших принципів питань.

Мета статті – запропонувати концептуальні основи переходу України до ЕЗ з урахуванням змін світового господарства та орієнтуючись на нову парадигму економічного розвитку, яка зароджується.

Багато економічних, технологічних, інституціональних, соціальних, політичних та інших змін, які спостерігаються у світовому господарстві, визначають нові

імперативи та доміанти розвитку національних економік. Зміни світового господарства обумовлені необхідністю подолання недоліків і обмежень існуючих моделей економічного зростання, які призвели до дисбалансів і рецесії. Існуюча світогосподарська система й економічний порядок формувалися в умовах індустріальної епохи. Зараз відбувається перехід до постіндустріальної парадигми, до ЕЗ, для якої будуть характерні інші фактори зростання, пропорції, інститути, економічні відносини тощо.

Сучасна індустріальна революція змінює параметри виробництва. Нові технології дозволяють досягати таких самих, а може, і більш низьких витрат навіть при виробництві невеликих масштабів. У контексті критики глобалізації та зростання протекціоністських настроїв можна очікувати перехід країн до замкнених відтворювальних циклів. Це сильно змінить національні виробничі системи, систему міжнародного поділу праці та економічного обміну, зокрема міжнародну торгівлю. Це зумовить трансформацію всіх форм міжнародних економічних відносин та гармонізацію світового економічного порядку (його перетворення підтверджує сьогодення «гібридність»).

Економіка України вимагає не тільки інституціональних реформ, але і структурного перетворення, основу для якого створюють нові виробничі технології та ІКТ. Останні представляють інтегруючу основу, яка дозволяє реалізувати нові форми економічної організації, спосіб виробництва, ринкові механізми та в кінцевому підсумку створити нову модель зростання.

Внаслідок фазового переходу світового господарства та нової індустріальної революції в Україні з'являється шанс вийти з русла шляху деградації та «перезапустити» економіку. Існуюча сировинна та монополізована модель економіки не дозволить адаптуватися до нових реалій світового господарства і призведе до остаточного витіснення країни на його периферію. Країні необхідне нове «модельне» рішення, яке змінить господарські принципи, економічний базис, структуру, а також уявлення про місце країни у світовому господарстві. Основою реконструкції економіки України може стати тільки створення нових продуктивних сил.

Україна може стати прикладом для розробки нового модернізаційного проекту ХХІ століття, суть якого полягає в переході до ЕЗ і створення нових продуктивних сил. Такий приклад буде корисним для великої кількості країн для здійснення особливого стрибка в економічному розвитку.

Виходячи з мети побудови ЕЗ, як основні завдання нового модернізаційного проекту ставляться такі: 1) формування довгострокової стратегії економічного розвитку з урахуванням переходу світового господарства у нову якість; 2) адаптація до перспективного укладу світової економіки; 3) зміцнення гео економічних позицій і формування нової зовнішньоекономічної стратегії для досягнення більш високого статусу на світовій арені. Модернізація ХХІ століття набуває вираженого глобального інформаційного контексту, що стосується сфери знань. У зв'язку з цим можлива поява нових форм міжнародних економічних відносин та інститутів.

Концепція переходу до ЕЗ повинна акцентувати увагу на: 1) зміні відтворювальних циклів; 2) побудові нової моделі економічного зростання; 3) практичних підходах та інструментах (методології, методики, структури, інститути, форми організації тощо). Основними принципами переходу до ЕЗ ми вважаємо такі: принцип «радикальної поступовості»; урахування гео економічних наслідків; опора на власні сили, внутрішні резерви зростання, науково-технічний потенціал та інвестиції; становлення глобально орієнтованого суспільства знань; досягнення внутрішньої структурної збалансованості економіки. Перехід до ЕЗ в Україні передбачає прийняття довгострокової стратегії розвитку, яка закріплює задум та етапи трансформацій. У сучасних умовах така стратегія повинна бути гнучкою і тому поєднувати різноманітні інструменти планування (наприклад, планування за результатами, сценарний підхід, економічний форсайтинг), цільового регулювання та управління ризиками.

Становлення в Україні ЕЗ необхідно пов'язати з: 1) подоланням примітивної, сировинної, детеріоративної моделі зростання та побудовою нової моделі, яка характеризується технологічною складністю і диверсифікованою структурою; 2) усуненням структурних дисбалансів, піднесенням внутрішнього виробництва; 3) створенням нових продуктивних сил, реформуванням існуючих і розвитком нових галузей промисловості; 4) подоланням експансії імпорту, розвитком внутрішнього ринку в усіх вимірах. Виходячи з оцінки стану економіки України, побудова ЕЗ закономірно буде мозаїчною і повинна передбачати поступове розширення нових і перетворення старих частин виробничої системи.

Домінантою стратегії є побудова нових продуктивних сил, що повинно охопити всі галузі. Мова йде про гнучкий інноваційний тип виробництва та єдність моделей, представлених на *рис. 1*.

При концентрації ресурсів на окремих галузях їх пропонується оцінювати за рядом критеріїв (суспільна значимість, залежність від імпорту, потенціал зростання, технологічна складність, ефект для зростання, забезпеченість внутрішніми ресурсами, наявність внутрішніх науково-технічних розробок тощо), що дасть підстави для промислової політики. Принциповим є

імпортозаміщення та перехід до формування замкнених усередині країни відтворювальних циклів, орієнтуючись на відкладений і потенційно зростаючий попит. За рахунок розподіленого і дрібносерійного виробництва може бути досягнутий новий рівень усупільнення виробництва та підвищення зайнятості. Переформатування виробництва передбачає появу нових видів кластерів з обов'язковим включенням наукових установ, об'єднанням професійних спільнот, а також тісну взаємодію зі споживачами (місцевими спільнотами). Використовуючи «перевагу відсталості», в Україні можна забезпечити формування практично всього спектра галузей виробництва та інфраструктури, що забезпечить тривале стале зростання.

Окрім виробництва, необхідні нові форми економічної організації суспільства, які описуються різними моделями, наприклад: «економіка участі»; «економіка на вимогу», «спільне споживання» та ін. У їх поширенні визначальну роль будуть відігравати ІКТ, які дозволяють створити галузеві, міські, регіональні та інші платформи нової економічної організації, у яких визначальними будуть комунікації та соціальний капітал. Також як драйвери змін потрібно розглядати: парадигмальні (нові наукові теорії), трансформаційні (постіндустріальні та посткапіталістичні інститути) і структурні (нові моделі організації) макроінновації; досягнення науки і техніки; цінності та дії активних соціальних груп, особистостей і компаній. Головною рушійною силою в Україні поки може розглядатися тільки бізнес – продуктивний, творчий, який реалізує свою модернізаційну роль. Саме бізнес, активно співпрацюючи з наукою, буде посилювати її зв'язки з практикою, активізувати, забезпечувати ресурсами та перетворювати в продуктивну силу ЕЗ.

ІКТ можуть використовуватися для: забезпечення комунікації виробників і споживачів; впровадження нових форм організації праці; забезпечення кооперації виробників (насамперед дрібних); підтримки конструктивного співробітництва бізнесу та науки; організації господарського життя територіальних громад тощо. За рахунок інформаційних систем необхідно сприяти самоорганізації та взаємодії університетів, компаній,

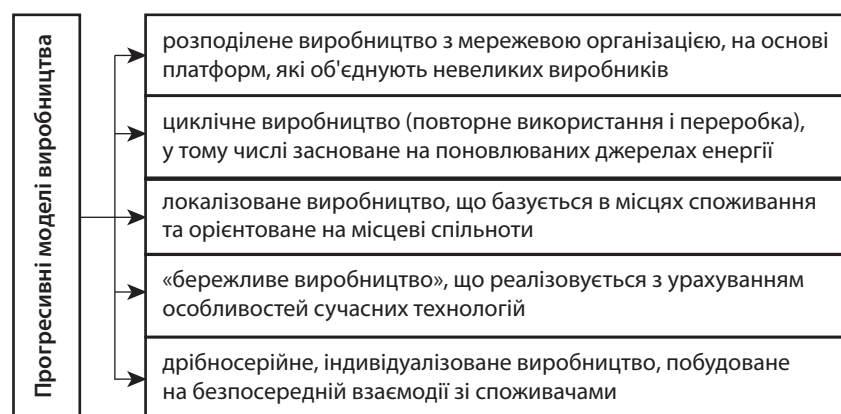

Рис. 1. Прогресивні моделі виробництва як основа нових продуктивних сил

громадських організацій, місцевих і професійних співтовариств.

Ураховуючи переважання консервативного, рентного, деструктивного підприємництва, в Україні наперед йде мова про розвиток інноваційного, технологічного, інтелектуального підприємництва, яке активно створює і використовує нові знання. Підприємницький «ресурс» при цьому вимагає особливої підтримки з боку держави, у першу чергу, у плані освіти, отримання знань та здійснення інноваційної діяльності.

Для забезпечення симбіозу науки та бізнесу потрібно впроваджувати нові форми співробітництва та види науково-виробничих об'єднань, розвиваючи інноваційну інфраструктуру на базі університетів, коопераційні дослідницькі та інноваційні проекти, університетське підприємництво. Окрім нових інституціональних та організаційних форм, за рахунок ІКТ доцільно створювати механізми (системи), які б забезпечували більш вільні взаємодії у різних форматах і, головне, контакти на рівні людей. У відносинах бізнесу та науки мають домінувати принципи взаємної корисності та спільного сприяння прогресу. При цьому потрібно забезпечити раціональне поєднання державного та приватного замовлення, цільових і «вільних» досліджень.

Поступове перетворення науки на рушійну силу економіки вимагає розширення самостійності університетів. Для об'єднання їх зусиль необхідна інституціоналізація дослідницьких консорціумів, університетських альянсів, створення організаційних і соціальних мереж, систем наукової комунікації за галузями наук, технологічних платформ та інноваційних систем. Потрібно створити ефективні вертикалі взаємодії різних наук, досягаючи їх фокусування на вирішенні конкретних практичних завдань. Також сучасна наука неможлива без розрахункових потужностей, технологій збору й обробки даних, що узагальнюється моделлю e-Science, без використання інструментів «штучного» інтелекту в науці. Усе це визначає нові напрями розвитку з використанням можливостей ІКТ. Головне, на чому повинна сфокусуватись українська наука в найближчому майбутньому, – це розробка власних технологій для подолання зовнішньої залежності при створенні власних продуктивних сил.

Побудова ЕЗ відповідає і може сприяти ключовим реформам, що проводяться в Україні. Окремо потрібно звернути увагу на створення нових інститутів, які закріплюють новий тип економіки, форми організації та усунювання виробництва, а також забезпечують процеси генерування та використання знань. Ці інститути часто формуються паралельно зі створенням інформаційних систем. Також на основі цього повинні вирішуватися «традиційні» проблеми України, пов'язані з монополізацією, корупцією, тіншовою економікою та ін.

Країні потрібен курс на побудову «підприємницької» економіки. Підйом підприємництва, зміна його типу на інноваційний, вимагає широкого спектру заходів, чому присвячені спеціальні дослідження. Однак хотілося б звернути увагу на важливість формування системи державної підтримки підприємництва, охоплюючи

галузевий, технологічний і кластерний вимір, роль університетів, індустрію стартапів. Ставлення держави до підприємництва повинно буде змінено радикально.

Безсумнівно, глибоке структурне перетворення економіки, створення нових продуктивних сил вимагатиме нових інвестиційних механізмів та інституцій (наприклад, регіональні програми розвитку, галузеві та національні проекти, Банк розвитку тощо). Також пропонується розгорнути програми підтримки національних брендів та національну програму якості (з розвитком відповідної політики). Принципово важливим є консолідація спільнот експертів, переважно на основі мережних моделей.

У контексті побудови нових продуктивних сил потрібно гармонізувати просторовий розвиток економіки. Ключовим тут є створення локалізованого (місцевого) виробництва, коли продуктивні сили будуть розосереджені, наближені до споживача і без концентрації в індустріальних центрах.

Сьогодні всі складові ЕЗ зосереджено переважно у великих містах, де виникають умови «парників». З іншого боку, економічна рецесія буде призводити до ще більшого перезавантаження великих міст, особливо враховуючи зношення житлової та транспортної інфраструктури. Тому окремо потрібно розглядати можливість реалізації програм розвитку середніх міст на нових принципах просторової будови ЕЗ та міської організації. За основу пропонується взяти концепцію ноосферних міст І. Ханіна та Н. Борматенка, побудовану на вченні В. І. Вернадського. Ці принципи є актуальними для реформування промислових або туристичних мономіст.

Великого значення для розвитку середніх міст буде мати використання Інтернету, за рахунок якого може бути створений великий спектр умов, які надаються великими мегаполісами. Завдяки сучасним телекомунікаціям, банківським системам і транспорту знімаються багато фізичних просторових обмежень розвитку підприємництва і функціонування середніх міст. Середні міста легко здобудуть суб'єктність у світовому господарстві.

З просторової точки зору також необхідно створювати нові агломерації інноваційного бізнесу в доповнення або замість існуючих моделей (наприклад, Сіліконова долина). Логічною виглядає думка зробити такі агломерації віртуальними, повністю або частково переводячи їх у мережу, що розширює середовище учасників. Це є одним з вимірів формування інформаційного простору сфери знань та Національної інноваційної мережі.

У переході до ЕЗ, окрім структурних, потрібно виділяти соціальний і політичний аспекти. Соціальний, за своєю суттю, є всеосяжним. Насамперед, передбачається побудова суспільства знань, що супроводжується зміною масової культури та ставлення до особистості. Особливе значення в Україні має відновлення соціальної справедливості та подальше виконання її вимог, підвищення якості життя населення та боротьба з економічною нерівністю, піднесення моралі та моральності. У ціннісному плані в Україні важливо забезпечити: подолання цінностей виживання і соціального паразитиз-

му, зміцнення цінностей розвитку, гуманізму та соціального співробітництва; покращення ставлення до науки, освіти, праці; поширення клімату інноваційного «оптимізму»; раціональне сприйняття нових технологій.

Хочемо звернути увагу на необхідність формування в Україні соціально-культурних підстав солідарної економіки, які розвиваються А. Філіпенком [9]. Саме ці підстави дозволять гармонійно увійти у нову технологічну парадигму, створити ефективні форми організації та соціально-економічні відносини. Також необхідно розглянути можливість реалізації принципів сучасних моделей суспільства (цифрового суспільства, «Суспільства 5.0»).

Принциповим є прискорена адаптація системи освіти до змін, які несе четверта індустріальна революція. Передусім необхідні: підвищення якості професійної технічної освіти; перепідготовка людей з гуманітарною освітою на технічні спеціальності; розвиток вузькоспеціальної освіти, пов'язаної з новими технологіями. Усе це вимагає активізації взаємодії з бізнесом у сфері професійної орієнтації та підготовки. Паралельно необхідні заходи з протидії відтоку висококваліфікованих кадрів.

Закономірно, що в Україні бажанішим є європейський шлях модернізації. Однак пряме копіювання західних інститутів і підходів не буде ефективним, тому що вони засновані на інших цінностях. В Україні необхідна достатня адаптація західних «зразків» до існуючого ціннісного базису та поступова селективна його зміна. Водночас не потрібно відмовлятися від окремих елементів азіатського шляху модернізації, які були використані у країнах Південно-Східної Азії. Навіть при значних цивілізаційних відмінностях вони частково схожі, наприклад, з німецькою моделлю управління. Уявляється, що перехід до ЕЗ потрібно розуміти як загальноцивілізаційний процес.

Важливість політичного аспекту обумовлена невід'ємністю участі держави, її ініціатив та керівного впливу. Успішність модернізації багато в чому залежить від сприйняття модернізації з боку держави. Роль держави не просто важлива, вона має якісно змінитися та проявлятися не в регулюючому втручанні, а більше у проактивному сприянні та раціональній підтримці.

З іншого боку, модернізація вимагає перетворення інститутів держави, що само по собі породжує певну проблематику та вимагає додаткових реформаторських рішень. У плані забезпечення модернізації хотілося б звернути увагу, перш за все, на необхідність проведення в комплексі: структурної, промислової, науково-технічної, інноваційної, підприємницької та соціальної політики, а також політики інституційних змін. Однією з ключових позицій для України є формування багаторівневої системи підтримки інноваційної діяльності, в якій потрібно використовувати не тільки традиційний інструментарій (пільги, гранти, закупівлі, компенсації тощо), а і нові методи, пов'язані з покращенням доступу бізнесу до нових знань (трансфер технологій, обмін науково-технічною інформацією, отримання даних, надання бази для проведення НДДКР, створення механізмів співпраці з наукою, експертна та технічна підтримка).

Об'єктивно необхідним є об'єднання зусиль держави і бізнесу, посилення державно-приватного партнерства, яке представляє взаємний інтерес з точки зору прискорення прогресу. У зв'язку з цим пропонується запровадити нові форми та механізми партнерства у сфері знань та інновацій (наприклад, кооперативні проекти та структури, національні програми розвитку та ін.), а також посилити роботу з вироблення в державних органах нових компетенцій, необхідних у ЕЗ.

При реалізації моделі, яка несе ідеї внутрішньо орієнтованого розвитку, необхідно зберегти відкритість економіки. Вона об'єктивно необхідна для розвитку сфери знань, а її негативні наслідки можуть долатися за рахунок розвитку продуктивних сил.

Основними завданнями, які виникають внаслідок рецесії є: 1) подолання негативного балансу зовнішньої торгівлі; 2) покращення світогосподарських позицій за рахунок нарощування середньо- та високотехнологічного експорту та оптимізації імпорту; 3) забезпечення доступу в країну інвестицій, що спрямовуються в галузь знань; 4) запобігання еміграції висококваліфікованих фахівців і молоді; 5) розширення участі в міжнародному науково-технічному співробітництві для абсорбції нових знань. На фоні можливого посилення протекціонізму перехід до закритої (автаркічної, автономної) модернізації є недоцільним. Навпаки, необхідно включення до глобальних ланцюжків створення знань, інноваційних мереж, просторів співробітництва та обміну.

Геоекономічну стратегію пропонується сфокусувати на розвитку співпраці з трьома глобальними центрами розвитку знань: ЄС, США та Китай. Їх стратегія пов'язана з переходом до ЕЗ, і всі вони можуть сприяти здійсненню модернізації в Україні. Україна не є конкурентом цих акторів і може бути включена до геоекономічної стратегії кожного з них. Водночас, Україна зараз фактично мало що може запропонувати кожному з них. Ми пропонуємо зосередити увагу на тому, щоб пропонувати не природні ресурси, а прогресивні ідеї, наукові розробки, знання, науково-технічний потенціал, інтелектуальну працю. У розвитку відносин з усіма трьома центрами є певний досвід, водночас необхідним є вироблення нового, більш глибокого формату відносин, запровадження нових механізмів науково-технічного співробітництва.

Окрім трьох глобальних акторів, необхідні інтенції до розвитку відносин у сфері знань з регіональними лідерами, які мають високий науковий, технологічний потенціал та економічні перспективи, пов'язані з ЕЗ. Зокрема це: Індія, Туреччина, Іран, Австралія, Японія, Південна Корея, Бразилія, Аргентина, Мексика, Марокко, Індонезія. Для розширення та поглиблення відносин (дво- або багатосторонніх) пропонується використовувати спеціальні системи (платформи) співробітництва, які поєднують інституційні, організаційні та інформаційні елементи. У межах цих систем передбачається створювати додаткові механізми комунікації, кооперації (охоплюючи бізнес і науку), трансферу знань, комерційного та некомерційного обміну, інвестицій, захисту інтелектуальної власності. Системи співробітництва

повинні охопити всі рівні, включно з регіонами, бізнесом, науковцями.

Перехід до ЕЗ визначає напрями вдосконалення інтеграційної стратегії України, головним орієнтиром якої є ЄС. Основними принципами зближення з ЄС повинні бути: включення України у простір ЄС консолідованим ефективним комплексом; досягнення високих рівнів ефективності у сфері ЕЗ; формування відкритої, інтерактивної національної інноваційної системи, яка орієнтована на європейський простір; комплементарність політики України стратегії розвитку ЄС. У частині поглиблення інтеграції необхідно поглиблювати відносини з окремими державами-членами та асоційованими членами ЄС, а також набувати членства в європейських організаціях, які діють у сфері науки і техніки.

Зближення з ЄС прямо залежить від успіхів в економічному розвитку та переході до ЕЗ. Інтеграційний процес необхідно наповнити новим змістом і сфокусувати інтенції на включенні до європейської системи знань. Першочерговим має стати долучення до таких інструментів співробітництва, як програма «Горизонт 2020», Європейський дослідницький простір, Інноваційний союз, а також нових ініціатив ЄС (*Circular Economy, Digital Europe*).

Взаємодія з ЄС має набути характеру «проникаючої» інтеграції, яка народжується з поглиблення секторальної взаємодії за всіма складовими ЕЗ (наука, освіта, ІКТ, технології, інноваційні системи, бізнес), з розвитку функціональної (включення у процеси та заходи) і часткової (вступ до окремих організацій) інтеграції. «Проникаюча» інтеграція охоплює всі рівні (люди, підприємства та організації, міста, регіони, галузі).

Подібні принципи інтеграції мають бути поширені й на інші організації, у яких бере участь Україна, наприклад ГУАМ, яка може отримати новий імпульс розвитку. Предметом співробітництва повинна стати модернізація економіки, становлення нових продуктивних сил, розвиток складових ЕЗ.

У контексті змін світового господарства та заходів з переходу до ЕЗ будуть розширюватися функції зовнішньоекономічної політики. Виникне необхідність у якісно новому регулюванні науково-технічного співробітництва, усіх форм обміну, у захисті національних інтересів у сфері знань, забезпеченні участі у процесах глобалізації сфери знань, імпорту технологій; здійсненні ефективного контролю за діяльністю міжнародного бізнесу та багато іншому.

Активна зовнішньоекономічна політика повинна забезпечити використання потенціалу зовнішніх факторів модернізації економіки. Вивчення світового досвіду індустріальної модернізації дозволяє оцінити вплив таких факторів, як: експорт, іноземні інвестиції, імпорт технологій, іноземні фахівці, експорт товарів і послуг, міжнародні кредити. Однак сьогодні це не дає повної картини. Пропонується в умовах відкритості оцінювати вплив таких зовнішніх чинників, як: міжнародне співробітництво, інститути, бізнес, глобальні інновації, інформаційне середовище, венчурний капітал, професійні спільноти та мережі.

Удосконалюючи стратегії міжнародної економічної діяльності (МЕД) України, особливу увагу потрібно приділяти розвитку науково-технічного співробітництва. У цій сфері виникають такі завдання: 1) диверсифікація просторової та функціональної структури зовнішніх зв'язків; 2) удосконалення механізмів дво- та багатостороннього співробітництва; 3) оптимізація взаємодії з міжнародними та іноземними системами науково-технічної інформації, приватними міжнародними структурами в цій сфері; 4) створення інформаційної інфраструктури для науково-технічного обміну; 5) пошук і оцінка можливостей кооперації у сфері неіндустріалізації; 6) ініціювання нових міжнародних організацій, програм, проектів; 7) формування механізмів просування технологій та інноваційної продукції на зовнішніх ринках; 8) створення системи глобальноорієнтованого моніторингу прогресу науки і техніки. Усі ці завдання передбачають широке використання ІКТ. Для розвитку науково-технічного співробітництва також доцільно створення нових партнерських структур, наприклад Міжнародної академії Ноосфери чи Міжнародного альянсу університетів.

ВИСНОВКИ

Ситуація в економіці України потребує якнайшвидших перетворень, особливо враховуючи світогосподарські зміни. Для цього необхідний новий проект модернізації ХХІ ст. з глобальною орієнтацією. Перехід до ЕЗ передбачає подолання примітивної, сировинної, детеріоративної моделі зростання, усунення структурних дисбалансів і створення нових продуктивних сил. Пропонується реалізувати нові моделі виробництва, форми економічної організації, сфокусувати увагу на розвитку внутрішнього ринку та продуктивного підприємництва. Також необхідний ряд заходів щодо інтеграції науки і бізнесу, активізації державно-приватного партнерства, просторового розвитку економіки. При збереженні відкритості економіки міжнародний аспект модернізації включає подолання негативного балансу зовнішньої торгівлі, запобігання еміграції та активне регулювання інтернаціоналізації галузі знань. Гео економічна стратегія повинна фокусуватися на трьох глобальних акторах (США, Китай, ЄС), а також на регіональних лідерах, спрямовуючись на активізацію науково-технічного співробітництва. Головним завданням європейської інтеграції повинно бути включення до європейської системи знань. Зовнішні фактори можуть мати істотний вплив на процеси модернізації та переходу до ЄС. Вони будуть розглянуті у подальших дослідженнях. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Стояненко І. В.** Формування економіки знань як реальність та необхідність сьогодення. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1230>
- 2. Світлична В. Л.** Теоретичні базис нової парадигми суспільства – економіки знань. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 3 (19). С. 184–193.
- 3. Боярська М. О.** Дослідження перспектив розвитку економіки знань в Україні. *Технологический аудит и резервы производства*. 2014. № 5/2 (19). С. 57–61.

4. Лук'яненко Д., Лук'яненко О., Дорошенко О. Імплементация парадигми економіки знань у стратегії національного економічного розвитку. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2 (19). С. 5–26.

5. Лук'яненко Д. Г. Інтелектуальний фактор глобалізації. *Стратегія розвитку України*. 2014. № 1. С. 10–14.

6. Дороніна М. С. Роль держави у формуванні економіки знань. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С. 43–48.

7. Тищенко В. Ф. Визначення пріоритетів державної підтримки економіки знань. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 11, ч. 4. С. 25–29.

8. Ханін І. Г. Інформаційно-технологічні передумови формування постіндустріального суспільства як концепції нової глобальної цивілізації. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1765>

9. Філіпенко А. С. Народна, солідарна економіка: концептуальний ескіз. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 19–28.

REFERENCES

Boiarska, M. O. "Doslidzhennia perspektyv rozvytku ekonomiky znan v Ukraini" [Research of development prospects of knowledge economy in Ukraine]. *Tekhnologicheskyy audit i rezervy proizvodstva*, no. 5/2 (19) (2014): 57-61.

Doronina, M. S. "Rol derzhavy u formuvanni ekonomiky znan" [The role of the state in shaping a knowledge economy]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2013): 43-48.

Filipenko, A. S. "Narodna, solidarna ekonomika: kontseptualnyi eskiz" [A popular, solidarity economy: conceptual sketch]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (2016): 19-28.

Khanin, I. H. "Informatsiino-tekhnologichni peredumovy formuvannya postindustrialnoho suspilstva yak kontseptsii novoi hlobalnoi tsyvilizatsii" [Information-technological prerequisites for the formation of postindustrial society as the concept of a new global civilization]. *Efektivna ekonomika*. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1765>

Lukianenko, D. H. "Intelektualnyi faktor hlobalizatsii" [The intellectual factor of globalization]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy*, no. 1 (2014): 10-14.

Lukianenko, D., Lukianenko, O., and Doroshenko, O. "Implementatsiia paradyhmy ekonomiky znan u stratehii natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku" [The implementation of the paradigm of the knowledge economy in the strategy of national economic development]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 2 (19) (2013): 5-26.

Svitlychna, V. L. "Teoretychni bazys novoi paradyhmy suspilstva – ekonomiky znan" [The theoretical basis of a new paradigm of society – the knowledge economy]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 3 (19) (2015): 184-193.

Stoianenko, I. V. "Formuvannya ekonomiky znan yak realnist ta neobkhdnist syohodennia" [The formation of the knowledge economy as the reality and necessity of the present]. *Efektivna ekonomika*. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1230>

Tyshchenko, V. F. "Vyznachennia priorytetiv derzhavnoi pidtrymky ekonomiky znan" [Prioritization of state support of the knowledge economy]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Vol. 4, no. 11 (2015): 25-29.